

УДК 343.851

В. М. Купрієнко*здобувач кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права
ПРАТ ВНЗ «Національна академія управління»*

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЮ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

Актуальність теми. На сьогодні спостерігається слабкий контроль з боку держави за функціонуванням кредитних спілок, що є одним із чинників провадження ними незаконної діяльності. За даними Нацкомфінпослуг та Генеральної прокуратури України, до Єдиного реєстру досудових розслідувань у 2016 році за порушення законодавства у сфері діяльності кредитних спілок внесено відомості за 78 фактами протиправної діяльності цими установами. Як правило, ці кредитні спілки працювали за схемами побудови «фінансових пірамід» [1; 2].

Виклад основного матеріалу. Контроль за діяльністю кредитних спілок поділяється на внутрішній та зовнішній. Кредитні спілки – це кооперативи, для яких характерною є організаційна структура з наявністю делегованих повноважень в їх управлінні. Тому насамперед організація внутрішнього контролю повинна забезпечити виконання ним функції управління діяльністю кредитною спілкою як фінансової установи [3, с. 253].

Вищим керівним органом кредитної спілки є загальні збори. Прийняття рішень здійснюється, дотримуючись принципу «один член спілки – один голос», незалежно від розміру його майнового внеску. Таким чином, окремих членів спілки не має одноосібного впливу в прийнятті рішень. Виключно до компетенції загальних зборів належать, зокрема, рішення про зміну статуту кредитної спілки, її ліквідацію, обрання та відкликання членів спостережної ради та ревізійної комісії. Збори проводяться не рідше ніж один раз на рік. Відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» [4] до органів управління належать: спостережна рада, ревізійна комісія, правління та кредитний комітет. Їх повноваження закріплено у законі та внутрішніми положеннями кредитної спілки.

Спостережна рада представляє інтереси членів кредитної спілки у період між загальними зборами, в межах компетенції, визначених статутом, контролює і регулює діяльність правління і кредитного комітету. Правління здійснює керівництво поточною діяльністю спілки. Кредитний комітет є відповідальним за організацію кредитної діяльності спілки. Ці органи управління призначаються спостережною радою, підконтрольні їй підзвітні їй та загальним зборам. Ревізійна ко-

місія здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю спілки. Всі органи управління підзвітні загальним зборам, а правління та кредитний комітет також спостережній раді [4].

Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» регламентовано вимогу створення структурного підрозділу відділу внутрішнього аудиту (контролю) або визначення окремої посадової особи (відповідального працівника) для проведення внутрішнього контролю діяльності кредитної спілки. До його завдань входить: нагляд за поточною діяльністю та її результатами, контроль за дотриманням законодавства, аналіз інформації про діяльність фінансової установи, професійну діяльність її працівників і випадки перевищення повноважень посадовими особами [5]. Вважаємо за доцільне застосовувати щодо такого підрозділу назву саме внутрішнього аудиту, оскільки здійснення внутрішнього контролю передбачає діяльність не лише цього підрозділу, а контрольні дії інших структурних підрозділів у межах обумовлених статутом, внутрішніми положеннями, вимогами чинного законодавства, зокрема правління, кредитного комітету, відділу фінансового моніторингу (або відповідального працівника), ревізійної комісії, спостережної ради.

Періодичний внутрішній контроль у кредитній спілці здійснюють ревізійна комісія та спостережна рада, поточний внутрішній контроль – структурний підрозділ внутрішнього контролю. Періодичність, напрями і форми проведення перевірок діяльності спілки (за наявності також відокремлених підрозділів) та порядок і форми звітування про них затверджуються внутрішнім Положенням про фінансове управління [6]. До складу ревізійної комісії обираються члени спілки, які не входять до складу інших органів управління та не перебувають із нею в трудових відносинах [4]. До інструментарію ревізійної комісії відносяться права на доступ до будь-якої документації спілки та тимчасового призупинення повноважень будь-якої посадової особи установи. Звіти ревізійної комісії надаються спостережній раді та загальним зборам.

Зважаючи на фактори, що можуть вплинути на формальний підхід до проведення внутрішнього контролю, за власною ініціативою члени

кредитної спілки можуть організувати належну його реалізацію. Внутрішнім положенням про фінансове управління кредитна спілка затверджує порядок здійснення контролю у кредитній спілці щодо напрямів, періодичності, форм проведення перевірок діяльності кредитної спілки, в тому числі і за наявності її відокремлених підрозділів [6; 7, с. 324-37].

Залучення зовнішніх фахівців із середовища кредитного кооперування передбачає використання фундаментальних принципів кооперації, тобто об'єднання та взаємодопомоги задля досягнення спільної мети. Подібна організація може бути економічно виправдана, особливо для малих кредитних спілок, так само і для середніх та великих за розміром фінансових установ.

Кредитна спілка має право добровільного вибору членства в об'єднаній кредитній спілці, у свою чергу, остання зацікавлена в фінансовій стійкості своїх членів. Таким чином, об'єднана кредитна спілка може забезпечити високопрофесійних, незалежних та неупереджених, зацікавлених у дійсних результатах контролю фахівців для здійснення внутрішнього контролю діяльності своїх членів-кредитних спілок. У випадку нав'язування послуг (або завищення їх вартості) кредитна спілка може відмовитися від таких послуг або вийти з об'єднаної кредитної спілки (за рішенням загальних зборів, із заборотою делегування прийняття таких рішень правлінням). Втрата членства є не вигідною для об'єднання. Таким чином, зберігається баланс інтересів та достатній рівень незалежності суб'єкта контролю [3, с. 255].

На нашу думку, вузька спеціалізація, практичний досвід роботи зовнішнього фахівця, ознайомлення з інформацією та вміння виявлення вже відомих та потенційних шахрайських фінансових схем або надміру ризикової фінансової політики можуть забезпечити здійснення контролю належної якості. Ревізійна комісія має можливість застосовувати принцип раптовості у своїй роботі, що також суттєво впливає на виявлення дійсного стану речей. Якщо в результаті проведення перевірки виявлені порушення, що загрожують фінансовій стабільності кредитної спілки, ревізійна комісія може тимчасово припинити повноваження будь-якої посадової особи. Такі заходи впливу є досить потужним інструментом контролю.

Кредитні спілки як фінансові установи здійснюють фінансове управління своєї діяльності. Його напрямки, зміст і методичні прийоми визначаються особливостями їх економічного та організаційного устрою. Фінансова безпека та відповідність встановленим нормативам діяльності кредитних спілок – важливий об'єкт для належної організації внутрішнього контролю в них.

Відповідно до Закону України [8] кредитні спілки, як і інші фінансові установи, є одними з

суб'єктів первинного фінансового моніторингу, тому ця діяльність спілки підлягає внутрішньому контролю. З однієї сторони, фінансовий моніторинг є частиною контролю, що здійснюється в процесі функціонування кредитної спілки на виконання вимог до первинного суб'єкта фінмоніторингу, а з іншої, – результати та порядок його здійснення підлягають внутрішньому та зовнішньому контролю.

Слід зауважити, що внутрішній контроль досягатиме поставлених цілей за умови активної участі членів кредитної спілки у його організації. Правління кредитної спілки, створеної з метою вчинення шахрайства, не запроваджуватиме дієву систему контролю та не надаватиме будь-якої додаткової інформації про діяльність спілки. Тому оцінка системи внутрішнього контролю може бути індикатором для визначення справжньої мети кредитної спілки. Натомість відкритий доступ до інформації, зокрема щодо результатів проведених перевірок та інших показників, які дають можливість дати достовірну оцінку фінансового стану кредитних спілок, підвищить довіру суспільства до них.

Отже, внутрішній контроль діяльності кредитних спілок забезпечується здійсненням періодичних перевірок ревізійною комісією та функціонуванням структурного підрозділу внутрішнього контролю або виконанням відповідних функцій відповідальним працівником.

Для великих за розміром кредитних спілок доцільне створення дворівневої структури внутрішнього контролю, а саме: створення одного структурного підрозділу внутрішнього контролю, підзвітного органам управління та другого (відділу внутрішнього аудиту), підзвітного спеціально створеному наглядовому комітету у складі спостережної ради. Така організація забезпечує незалежність та високу якість контролю, але є виправданою при економічній доцільності.

Зовнішній контроль у кредитних спілках в Україні забезпечується двома його видами: державним та незалежним. На сучасному етапі розвитку системи кредитної кооперації громадський контроль діяльності кредитних спілок є епізодичним.

Державний вид контролю здійснюється Нацкомфінпослуг шляхом пруденційного нагляду кредитних спілок з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг, що базується на регулярному проведенні оцінки діяльності кредитних спілок [9; 10]. Контроль за діяльністю кредитної спілки розпочинається на стадії її створення і реєстрації в державних органах та є безперервним до моменту ліквідації. Також суб'єктами державного виду контролю є інші державні органи, що здійснюють контроль діяльності кредитних спілок у межах визначеної законодавством компетенції.

Незалежний контроль реалізується шляхом обов'язкового щорічного аудиту діяльності кредитних спілок з метою підтвердження достовірності їх фінансової звітності [4; 11].

Суб'єктами зовнішнього контролю також можуть бути об'єднана кредитна спілка, членом якої є спілка, та у разі визначення у статутних документах здійснення такого контролю. Теоретично здійснювати контрольні функції може також і саморегульована кооперативна організація, створення якої передбачено чинним Законом України «Про кредитні спілки».

Контрольні повноваження Нацкомфінпослуг передбачають нагляд за дотриманням встановлених законодавством нормативів та інших вимог щодо діяльності кредитних спілок, перевірку достовірності фінансової звітності і звітних даних, заходів впливу (призупинення, анулювання ліцензій, приписи до виконання, накладання штрафних санкцій і т.п.).

Повноваження методологічного характеру мають на меті розробку та впровадження методичних рекомендацій обліку та контролю у кредитних спілках. Регулювання здійснення різних операцій кредитних спілок та уніфікація методики відображення їх у бухгалтерському обліку має важливе значення для здійснення контролю високої якості.

Нацкомфінпослуг здійснює безперервний пруденційний нагляд за діяльністю кредитних спілок із моменту їх створення і до моменту вилучення з Державного реєстру фінансових установ шляхом відповідного контролю: попереднього, поточного та ретроспективного.

Нацкомфінпослуг має певні повноваження щодо заходів впливу відносно кредитних спілок, а саме:

- зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення;
- тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- накладати штрафи;
- вимагати скликання позачергових зборів учасників;
- відсторонювати керівництво від управління;
- анулювати реєстрацію кредитної спілки як фінансової установи [9].

Ці заходи, як правило, мають ретроспективний характер та дають можливість усунути наявні порушення у підконтрольній сфері, але не є превентивними.

Нацкомфінпослуг разом із Державною службою фінансового моніторингу здійснює нагляд за діяльністю кредитної спілки, що є суб'єктом первинного фінансового моніторингу. До повноважень цього органу належить проведення перевірок органів управління фінансових установ як

виконавців здійснення фінансового моніторингу та звітування про його результати. За невиконання (неналежне виконання) законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, встановлені штрафні санкції. Сума штрафу визначається з урахуванням обставин вчинення порушення та його наслідків [8; 12].

Належне забезпечення доступності, відкритості інформації про діяльність кредитної спілки, яка передбачена законодавством України, зокрема законом «Про кредитні спілки» є одним із факторів, який може позитивно вплинути на розвиток кредитної кооперації. Однак наразі на практиці використовується формальний підхід щодо реалізації цих вимог. Забезпечити доступність та відкритість інформації про діяльність вітчизняних кредитних спілок доцільно на єдиному електронному ресурсі уповноваженого регуляторного органу Нацкомфінпослуг. І в цьому питанні визначальним є саме уникнення формального підходу щодо обсягів розкриття інформації. Фінансова звітність є уніфікованою та такою, що вказує на результат діяльності суб'єкта у вигляді його прибутків (збитків). Така форма не дає можливості дати оцінку діяльності кредитної спілки, що є неприбутковою. Відтак, необхідним є формування та оприлюднення саме тих показників, що дають можливість оцінити фінансовий стан кредитної спілки, її економічний розвиток, а головне, чи ця установа дійсно провадить свою діяльність, ґрунтуючись на принципах кредитної кооперації.

Доцільним, є використання міжнародного досвіду щодо організації контролю за діяльністю кредитних кооперативів, особливо враховуючи їх сталий історичний розвиток та роль у фінансовому секторі та економіці країн. За дослідженнями А. В. Хомутенко, як правило, існують два типи наглядових органів: спеціально створений центральний орган виконавчої влади та центральний банк. Використовуються моделі одного з органів або їх поєднання [13, с. 124]. Одним із пріоритетних напрямків закордонного досвіду, який на сучасному етапі відсутній в Україні та набуває важливого значення, – це співпраця наглядового державного органу та структурних підрозділів внутрішнього контролю кредитних спілок. Затвердження такої взаємодії у сфері контролю на законодавчому рівні зумовить підвищення його якості. Також одним із перспективних напрямків є використання закордонного досвіду щодо обов'язковості приналежності кожної установи кредитної кооперації до спілки вищого рівня (об'єднаної кредитної спілки) за власним вибором. Така умова створює відповідно підґрунтя для запровадження фахового зовнішнього контролю, що також матиме позитивний вплив на забезпечення його належного рівня.

Посилити зовнішній контроль можливо створенням спеціального органу в системі кредитної кооперації, за прикладом ревізійних союзів, що діяли у кооперативній системі на Західній Україні до початку Другої світової війни. Цей орган має здійснювати зовнішні ревізії членів -кредитних спілок, що входять до такого об'єднання.

Також, видається за необхідне запропонувати реалізацію громадського виду контролю шляхом створення ревізійної спілки, сформованої саморегулювальною організацією з представників асоціацій кредитних спілок, об'єднаних кредитних спілок, членів кредитних спілок. Організація громадського виду контролю як такого та оприлюднення інформації про результати його здійснення, а також рейтингове незалежне оцінювання діяльності кредитних спілок повинні стимулювати відновлення довіри громадян України до установ кредитної кооперації.

Потреба запровадження громадського виду контролю системи кредитної кооперації є на часі. Наявність проблемних і так званих «псевдокредитних» спілок однозначно вказує на недосконалість існуючої організації внутрішнього та зовнішнього контролю. Звичайно, реалізація на практиці громадського контролю можлива лише за умов розбудови цілісної самодостатньої трьохрівневої системи кредитної кооперації: перший рівень – сукупність кредитних спілок, другий – об'єднані кредитні спілки та кооперативний банк для належного функціонування фінансово-економічної складової в системі та третій – саморегулювальна організація, що здійснювала б регулювання всієї системи [14, с. 34; 15].

Зовнішній контроль у кредитних спілках в Україні забезпечується: 1) Нацкомфінпослуг шляхом пруденційного нагляду кредитних спілок (державний вид контролю), 2) незалежним аудитором шляхом обов'язкового щорічного аудиту діяльності кредитних спілок з метою підтвердження достовірності їх фінансової звітності (незалежний вид контролю), 3) об'єднаною кредитною спілкою. Інформаційним забезпеченням зовнішнього контролю є звітність кредитних спілок, що включає річну фінансову звітність та галузеві форми звітних даних.

Важливе значення має належна якість державного і незалежного видів контролю, які покликані надати достовірну інформацію, необхідну користувачеві фінансових послуг для прийняття рішень. Її доступність можливо забезпечити впровадженням єдиного реєстру інформації про діяльність кредитних спілок на платформі офіційного сайту Національної комісії з регулювання ринку фінансових послуг України як регуляторного органу.

Розвиток усіх сегментів фінансового ринку в Україні, зокрема системи кредитної кооперації,

створює умови для економічного зростання держави. Контроль як функція управління є необхідною умовою функціонування та розвитку будь-якого економічного суб'єкта та покликаний у процесі його здійснення виявляти недоліки підконтрольного об'єкта та коригувати його діяльність. Кредитні спілки одночасно є фінансовими установами і неприбутковими організаціями, створеними фізичними особами шляхом об'єднання грошових внесків членів спілки. Організація їх діяльності істотно відрізняється і від банківських установ, і від підприємств різних галузей господарства, і від інших видів кооперативів. Це зумовлює галузеві особливості ведення бухгалтерського обліку, контролю, звітності кредитних спілок. Тому для обґрунтування системи контролю у таких установах необхідно враховувати їх соціально-економічну природу та середовище, в якому вони здійснюють свою діяльність.

Література

1. Публічний звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2016 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
3. Шишута Е. Ю. Види контролю и особенности его осуществления в кредитных союзах. *Общество и экономика постсоветского пространства* (Липецк). 2013. Вып. V. С. 252–257.
4. Про кредитні спілки: Закон України від 20 груд. 2001 № 2908-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908>.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
6. Перелік внутрішніх положень та процедур кредитної спілки: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 листоп. 2003 р. № 116. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1078-03>.
7. Редченко К. І. Концептуальні основи розвитку контролю на стратегічному рівні управління підприємством. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. № 3 (21). Ч. 1. С. 324-333.
8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1702-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18/page>
9. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23 листоп. 2011 р. № 1070/2011. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.
10. Кредитні спілки, що порушують законодавство, будуть виключені з Державного реєстру фінансових установ. Інформація Національної комісії, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. 2015. URL: <http://nfr.gov.ua/>.

11. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>.

12. Порядок застосування санкцій, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», пред'явлення вимог та здійснення контролю за їх виконанням Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 01 жовт. 2015 р. № 2372. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1283-15>.

13. Хомутенко А. В. Міжнародний досвід організації фінансового контролю в системі кредитних спілок. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. № 11. С. 122-127.

14. Кредитні спілки на сучасному етапі становлення та розвитку: методичний посібник для кредитних спілок / за ред. В. М. Палія. Київ, 2004. 193 с.

15. Концепція розвитку системи кредитної кооперації України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 черв. 2006 р. № 321-р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-%D1%80>.

Анотація

Купрієнко В. М. До проблеми систематизації законів України у сфері праці. – Стаття.

У статті досліджено організацію внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю кредитних спілок в Україні. Автором досліджено організацію внутріш-

нього контролю у кредитних спілках, що здійснюється відповідно до затверджених внутрішніх положень та зовнішній контроль, який забезпечується Нацкомфінпослуг, незалежним аудитором й об'єднаною кредитною спілкою.

Ключові слова: кредитні спілки, контроль діяльності, організація, внутрішній контроль, зовнішній контроль, запобігання.

Аннотация

Куприенко В. Н. К проблеме систематизации законов Украины в сфере труда. – Статья.

В статье исследованы организацию внутреннего и внешнего контроля за деятельностью кредитных союзов в Украине. Автором исследованы организации внутреннего контроля в кредитных союзах, которое осуществляется в соответствии с утвержденными внутренними положений и внешний контроль, обеспечивается Нацкомфинуслуг, независимым аудитором и объединенной кредитной союзом.

Ключевые слова: кредитные союзы, контроль деятельности, организация, внутренний контроль, внешний контроль, предотвращение.

Summary

Kupriienko V. M. To the problem of systematization of laws of Ukraine in the field of labor. – Article.

The article examines the organization of internal and external control over the activities of credit unions in Ukraine. The author examines the organization of internal control in credit unions, which is carried out in accordance with the approved internal regulations and external control provided by National Commission for State Regulation of Financial Services Markets, an independent auditor and a joint credit union.

Key words: credit unions, activity control, organization, internal control, external control, prevention.